

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 22 • sayı / issue: 2 • kiř / winter 2022

Roma Katolik Kilisesi'nde Bir Dönüm Noktası Olarak Papa I. Leo

Pope Leo I as a Milestone in the Roman Catholic Church

Mustafa Furkan Dinleyici

Ars. Gör., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı

Res. Assist., Marmara University, Faculty of Theology, Department of History of Religions

İstanbul / Türkiye

furkan.dinleyici@marmara.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-8819-7770>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1179407

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliř Tarihi: 23.09.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 09.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 30.12.2022

Cite as / Atıf: Dinleyici, Mustafa Furkan. "Roma Katolik Kilisesi'nde Bir Dönüm Noktası Olarak Papa I. Leo". *Marife* 22/2 (2022): 715-737. <https://doi.org/10.33420/marife.1179407>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilmez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

<https://marife.org/tr/>

Roma Katolik Kilisesi'nde Bir Dönüm Noktası Olarak Papa I. Leo

Özet

Papalık tarihinde "Magnus" (büyük, yüce) sıfatına layık görülen ilk isim 440-461 yılları arasında görev yapan Papa I. Leo'dur. Leo'nun bu sıfatla nitelenmesinde birkaç önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Leo'nun Katolik Kilisesi içerisinde yapmış olduğu düzenlemelerdir. Mektuplarında görüldüğü kadarıyla Leo, piskoposların ve diğer kilise görevlilerinin rüşvet, yolsuzluk, kilise makamını kötüye kullanma gibi çeşitli yanlışlarına müdahale ederek düzeltmeye çalışmıştır. Kiliselerdeki ibadet düzeni, dinî törenler, evlilik, kadınlarla ilgili meseleler ve daha pek çok konuda tavsiye ve uyarılarda bulunarak Katolik Kilisesi'ni sistemli ve düzgün biçimde çalışan bir kurum haline getirmek için gayret göstermiştir. İkinci olarak Leo, Roma halkı ve dışarıdan Roma'ya gelen Hıristiyanlarla da kuvvetli bir iletişim kurmaya çalışmış ve devamlı olarak vaazlar vermiştir. Noel, Epifani, Paskalya, Yükseliş, İsa'nın Çilesi (Passion), Pentekost, Lent, diğer oruç günleri ve azizlerin anma günlerinde verdiği onlarca vaazı bulunmaktadır. Leo'nun vaazları Papalık tarihinde günümüze ulaşan en erken vaazlardır. Kendisinden önceki papaların da vaazlarının olduğu bilinmektedir ancak günümüze kadar ulaşmamıştır. Leo, içeriden yaptığı düzenlemelerle Katolik Kilisesi'ni korumaya çalıştığı gibi dışarıdan gelen saldırılarla aynı şekilde mücadele etmiştir. Leo'nun papalık faaliyetleri içerisinde öne çıkan meselelerden biri de heretiklerle ilgili problemidir. Leo hem mektuplarında hem de vaazlarında sık sık çeşitli heretik akımlardan bahsetmekte ve bu akımlara karşı dikkatli olunması için uyarılarda bulunmaktadır. Leo'yu meşhur yapan hadiselerden biri de 452 yılında Roma'yı işgale gelen Attila'yı durdurmasıdır. Her ne kadar araştırmacılar böyle bir olayın hiç yaşanmadığını ya da yaşanmış olsa bile abartılarak anlatıldığını belirtse de bu hikaye Katolik Kilisesi içerisinde yüzyıllar boyunca anlatılmış ve Leo'yu diğer papalardan daha önemli kılan olaylardan biri kabul edilmiştir. Papa I. Leo'yu Roma Katolik Kilisesi için dönüm noktası haline getiren ve onu Leo Magnus yapan husus ise Petrus'un otoritesine yapmış olduğu vurgudur. Bilindiği gibi Roma Kilisesi'nin kurucusu havari Petrus kabul edilmektedir. Leo'dan önceki papalar Roma Kilisesi'nin otoritesini ve diğer kiliseler arasındaki üstünlüğünü Petrus'un mezarının Roma'da olmasına dayandırırken Papa I. Leo bu otoriteyi doğrudan Petrus'un şahsına dayandırmıştır. Bununla da yetinmeyen Leo, Petrus'un Roma Kilisesi üzerinde hala etken güç olduğunu ve bu gücün de papalar aracılığıyla ortaya çıktığını iddia etmiştir. Böylece papalar doğrudan doğruya Petrus'un her anlamda varisi ve onun sözcüsü haline gelmiştir. Dolayısıyla papanın sözleri ve otoritesi aslında Petrus'un sözleri ve otoritesi olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Leo, Petrus'un otoritesini ve dolaylı olarak Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü ortaya koymak adına büyük çaba göstermiştir. Günümüze ulaşan mektuplarında ve vaazlarında hangi konu ile ilgili konuşursa konuşsun meseleyi bir şekilde Petrus'a bağlamakta ve Hıristiyan inancının tamamının temelinde havari Petrus'un olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Burada zikredilen hususlar dışında Leo'yu önemli kılan bir diğer mesele de İsa'nın tabiatı hakkındaki söylemleri ve bu söylemlerin 451 Kadıköy Konsili'ne etkisidir. Leo, 440 yılında itibaren vermiş olduğu vaazlarda ve yazdığı mektuplarda Katolik inancına göre İsa'nın tabiatını anlatmaktadır. 431 yılındaki Efes Konsili'nde Nestorius'un aforoz edilmesi ve görüşlerinin yasaklanmasına rağmen kilise içerisinde İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmalar devam etmiştir. Constantinopolis piskoposu Flavianus ve Eutyches arasında bu konu ile ilgili çıkan tartışmanın büyümesi neticesinde Flavianus, Papa I. Leo'ya başvurmuş ve kendisinden yardım istemiştir. Bu istek üzerine Leo, Kadıköy Konsili'nde İsa'nın tabiatı hakkındaki görüşlerin temel metni kabul edilecek olan mektubu yazmıştır. Böylece Leo yüzyıllar boyunca tüm Hıristiyan dünyasını etkileyen önemli bir isim haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Roma Kilisesi, Papalık, Leo.

Pope Leo I as a Milestone in the Roman Catholic Church

Summary

Pope Leo I, who served between 440-461, was the first person to be awarded the title of "Magnus" (great, supreme) in the history of the Papacy. There are several important factors in characterizing Leo with this title. The first of them is the arrangements that Leo made within the Catholic Church. As seen in Leo's letters, he intervened and tried to correct various mistakes of bishops and other church officials such as bribery, corruption, abuse of church office. He has endeavored to make the Catholic Church a properly functioning institution by giving advice and warnings on the order of worship, religious ceremonies, marriage, women's issues, and more. Secondly, Leo tried to establish a strong communication with the Roman people and the Christians who came to Rome from outside and gave sermons continuously. There are dozens of sermons presented on Christmas, Epiphany, Easter,

Ascension, Passion, Pentecost, Lent, other fasting days, and saints' memorial days. Leo's sermons have been the earliest surviving ones in Papal history. It is known that the previous popes also had sermons, but they have not survived. Leo struggled with the attacks from outside in the same way as he tried to protect the Catholic Church with his internal regulations. One of the prominent issues in Leo's papal activities is the problem of heretics. In both his letters and sermons, Leo frequently mentioned various heretical currents and warned against these currents. One of the events that made Leo famous is that he stopped Attila, who came to invade Rome in 452. Although researchers state that such an event never happened or that it was exaggerated even if it did, this story has been told for centuries within the Catholic Church and has been accepted as one of the events that makes Leo more important than other popes. What makes Pope Leo I a milestone for the Roman Catholic Church and makes him Leo Magnus is his emphasis on Peter's authority. As it is known, the apostle Peter is accepted as the founder of the Roman Church. While the popes before Leo based the authority of the Roman Church and its superiority among other churches on the fact that Peter's tomb was in Rome, Pope Leo I based his authority directly on Peter's personality. Leo also claimed that Peter was still the active power over the Roman Church and this power emerged through the popes. Thus, the popes became directly Peter's heirs and spokesmen in every sense. Therefore, the words and authority of the pope began to be considered as Peter's words and authority. Leo struggled to assert Peter's authority and indirectly the superiority of the Roman Church. Whatever he talks about in his letters and sermons that have survived to the present day, he somehow connected the issue to Peter and tried to prove that the apostle Peter is at the root of all Christian faith. Besides, another issue that makes Leo important is the discourses of Jesus about his nature and the effect of these discourses on the 451 Council of Chalcedon. Leo had mentioned about the nature of Jesus according to the Catholic faith in his sermons and letters since 440. Despite the excommunication of Nestorius and the prohibition of his views in the Council of Ephesus in 431, discussions about the nature of Jesus continued within the church. As a result of the growing debate on this issue between Flavianus and Eutyches, Flavianus, the bishop of Constantinople, applied to Pope Leo I and asked for his help. Upon this request, Leo wrote the letter, which would be considered the main text of the views on the nature of Jesus at the Council of Chalcedon. Thus, Leo has become an important person that has influenced the entire Christian world for centuries

Keywords: History of Religions, Christianity, Roman Church, Papacy, Leo.

Giriş

Katolik Kilisesi içerisinde Papa I. Leo bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde değerlendirilmesinde en önemli etken Leo'nun Papalıkla ilgili söylemleri, Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü savunması ve bu bağlamda gerçekleştirdiği faaliyetlerdir. Roma Kilisesi'nin üstünlüğü fikri Leo ile başlamış bir fikir değildir. Papa I. Damasus'tan (ö. 384) itibaren Roma Kilisesi'nin üstünlüğü iddia edilmiştir. Ancak Leo'dan önceki papalar bu fikri dile getirselere de pratiğe dökememişlerdir. Roma Kilisesi'nin diğer kiliselerden üstün olduğu iddiası Papa I. Leo'yla birlikte fiili olarak hayata geçmeye başlamıştır.¹ Bu makalede Leo'nun papalık süresi boyunca yoğun bir şekilde üzerinde durduğu ve kendisini tarihin en önemli papalarından biri haline getiren meseleler incelenecektir. İlk olarak Leo'nun yaptığı kilise içi düzenlemeler genel hatlarıyla aktarılacak ardından o dönemde Katolik Kilisesi için önemli bir problem haline dönüşen heretik akımlara karşı Leo'nun söylemleri ele alınacak ve Leo'nun tanınırlığında önemli bir payı olan Attila ile karşılaşması incelenecektir. Daha sonra Leo'nun Papalıkla ilgili iddialarının temel dayanağı olan Petrus'un otoritesi meselesi ele alınacak ve son olarak Leo'nun İsa'nın tabiatı hakkındaki söylemleri ve bu söylemlerin Kadıköy Konsili'ne (451) olan etkisi incelenecektir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak makale

¹ Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 55.

sonlandırılacaktır.

1.Papalık Faaliyetleri

Kaynaklarda Papa I. Leo'nun (ö. 461) doğum tarihi, doğum yeri, ailesi, çocukken aldığı eğitim vb. bilgiler yer almamaktadır. Aslen İtalya'nın bir bölgesi olan Toskana'dan olduğu belirtilen Quintianus'un oğlu Leo² 430 yılında Roma Kilisesi'nde diyakoz olarak göreve başlamıştır. 440 yılında ortaya çıkan bir problemi düzeltmesi amacıyla Batı Roma İmparatoriçesi Galla Placidia (ö. 450) tarafından Galya'ya gönderilmiştir. 440 yılının yazında Papa III. Sixtus'un ölümü üzerine Leo yeni papa olarak seçilmiştir. Haberi alır almaz Roma'ya geri dönen Leo 29 Eylül 440 tarihinde kutsanarak papalık makamına oturmuştur.³

Papa olmasının ardından Leo, Roma Kilisesi'ni iyileştirmek adına pek çok faaliyette bulunmuştur. İlk olarak Leo'nun vaaz konusuna büyük önem verdiği görülmektedir. Bilhassa özel günler için verdiği vaazlara özen göstermiştir. Roma Kilisesi'nin etkili olduğu Orta ve Güney İtalya'daki kiliselerle ilgili her türlü düzenlemeyi yapmış ve bu kiliselerin düzenli olarak Roma ile irtibat halinde olmasını sağlamıştır. Roma piskoposunun üstünlüğüne inanarak Hıristiyan dünyasının çeşitli yerlerindeki problemlere de müdahale etmiştir.⁴ Örneğin Leo'nun yaşadığı dönemde İtalya'nın bazı bölgelerinde aristokrat sınıfına mensup ailelerden gelen piskoposlar, yardımcı piskoposluk ve kilise içindeki diğer yöneticilik görevlerini oğullarına ya da başka bir yakın akrabalarına vermektedir. Leo bu uygulamaya şiddetli bir biçimde karşı çıkmaktadır. Çünkü Katolik öğretiyeye göre kilise yöneticileri Kutsal Ruh'un lütfu aracılığıyla seçilmekte ve bu şekilde göreve gelmektedir. Bu uygulamayla birlikte Kutsal Ruh bir kenara bırakılmakta ve adeta Kilise içerisinde bir hanedanlık oluşturulmaktadır.⁵ Bu meseleye karşı alınan tavır iki açıdan önemlidir. Birincisi, Roma İmparatorluğu içerisinde hangi konuda olursa olsun yöneticilik görevlerinin hemen hepsi aristokrat sınıfı tarafından idare edilmektedir. Ancak Leo, Kilise'nin bir ayrıcalığı olduğunu düşünmekte ve kilise yönetiminin bizzat Tanrı'ya bağlı olduğunu vurgulamaktadır. İkincisi ve daha önemli olan husus ise kilise içerisinde yaptıkları atamalar sayesinde güçlenen piskoposların ve ailelerin Roma Kilisesi'nin otoritesine karşı problem yaratmaları oldukça muhtemeldir. O dönemde Roma Kilisesi'nin üstünlüğü ile ilgili genel bir kanaat olsa da her bir piskopos bulunduğu bölge için başlı başına bir güç figürüdür. Dolayısıyla piskoposların kendi bölgelerinde Roma Kilisesi'nden bağımsız olarak otoritelerini artırma çabaları Roma Kilisesi için potansiyel tehlikedir. Bundan ötürü Leo'nun bu hususta piskoposlara yapmış olduğu uyarılar gelecekte yaşanması muhtemel problemlerin önüne geçmek adına önemlidir. Bunun dışında Leo pek çok mektubunda din adamlarının evliliği, atamalar, kiliselerde gerçekleştirilen tefecilik, parayla yapılan işlemler ve bunun

² Louise Ropes Loomis (ed.), *Book of the Popes* (New York: Columbia University Press, 1916), 97.

³ Pope Benedict XVI, *Church Fathers and Teachers From Saint Leo the Great to Peter Lombard* (San Francisco: Ignatius Press, 2010), 10.

⁴ F. X. Murphy, "Leo I, Pope, St.", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C.: Thomson and Gale, 2003), 8/475-476.

⁵ Norman W. James, "Leo the Great and the Social Background of the Italian Episcopate", *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 68/1 (2014), 6-8.

neticesinde hem din adamlarında hem de Hıristiyanlar arasında para ve dünyaya karşı oluşan arzular, yanlış vaftiz uygulamaları gibi çeşitli meseleler hakkında uyarılarda bulunmuş ve gerekli düzenlemeleri yapmaya çalışmıştır.⁶

Kilise içindeki özel meseleler dışında Leo'nun en büyük mücadelesi heretik hareketlere yöneliktir. Aquiliea piskoposuna yazdığına mektupta bölgede Pelagiusçu ya da Caelestiancı olarak nitelenen grupların bulunduğunu öğrenen Leo, Katolik Kilisesi'nin görevli piskoposlarını ihmalkârlıkla suçlamaktadır. Kilise görevlileri arasından da bu heretik akımlara katılanlar bulunmaktadır. Papa, bu durumun önüne geçmek için bir sinod toplanmasını emreder. Bu sinodda heretik olduğu bilinen din adamlarının günahlarının kesin bir şekilde itiraf ettirilmesini, Roma Kilisesi'nin vermiş olduğu kararların kesin bir dille ikrar edilmesini ister. Söylenen sözlerde ve imzalanan belgelerde hiçbir belirsiz ifadenin kalmaması gerektiğini çünkü heretiklerin ikiyüzlü bir biçimde bu karışıklıklardan yararlanarak kendi inançlarını savunduğunu dile getirmektedir.⁷ Mektubun devamında Pelagiusçu kurtuluş anlayışının İncil metinlerine aykırı olduğunu da ifade etmekte ve kurtuluşun yalnızca lütuf ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu heretik akımdan kurtulmak için gerekli önlemlerin alınmasını isteyen Leo, Roma Kilisesi'ne bağlılığını ispat etmeyen kişilerin kim olduğuna bakılmadan cemaatten kovulmalarını emretmektedir.⁸

Leo'nun yaşadığı dönemde kurtuluş öğretisi ile ilgili Augustinusçu, Pelagiusçu ve Yarı Pelagiusçu görüşler mevcuttur. Augustinus (ö. 430) kurtuluş için Tanrı'nın lütfunu merkeze almaktadır. Bundan dolayı kaderci bir yaklaşım benimseyerek Tanrı tarafından seçilmiş bir grubun varlığından söz ederken; Pelagius (ö. 418) kurtuluşun tamamen insanın özgür iradesine, dolayısıyla kişinin amellerine bağlı olduğunu savunmakta ve asli günahın varlığını kabul etmemektedir.⁹ Yarı Pelagiusçular ise bu iki görüşün arasında bir yerde durmakta ancak Augustinus'un söylemlerinin pek çoğunu kabul etmediği için Katolik Kilisesi tarafından kabul görmemekte ve Pelagiusçuluk gibi heretik bir akım olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Papa I. Leo'nun kader doktrini ya da bir diğer ifade ile Tanrı'nın her şeyi önceden bilmesi ve takdir etmesi ile ilgili söylemleri hiçbir şekilde kurtuluş problemindeki sorulara cevap vermemektedir. Leo'nun bu mesele ile ilgili söylemlerinde net olan tek husus Tanrı'nın en başından beri insanlığın kurtuluşunu planlamasıdır. İsa bu plandan ötürü kendini feda etmiş ve insanlığı kurtarmıştır. Bu plan içerisinde kurtuluş için seçilmiş kişilerin olup olmadığı sorusu Leo'nun ilgi alanına girmektedir.¹¹ Yaşadığı dönemde oldukça önemli görülen ve tartışmalara neden olan bu soruya ilgi göstermemesinin nedeni Leo'nun kurtuluş anlayışı ile ilgilidir. Epifani Bayramı'nda vermiş olduğu vaazlarda Matta 2:1-12'de yer alan anlatıyı ele alan Leo, İsa'nın doğumu için Doğu'dan gelen yıldızbilimcilerin Yahudiler dışındaki halklara işaret ettiğini ve

⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", *Patrologiae Cursus Completus*, ed. J. P. Migne (Paris: Près La Barriere D'enfer, 1846), 611-614, 619-620, 646-647, 696, 704-706.

⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 593-594.

⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 595-596.

⁹ Dursun Ali Aykıt, "Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Darulfunun İlahiyat)* 22 (2010), 188-190.

¹⁰ Philip L. Barclift, "Predestination and Divine Foreknowledge in the Sermons of Pope Leo the Great", *Church History* 62/1 (1993), 5-7.

¹¹ Barclift, "Predestination and Divine Foreknowledge in the Sermons of Pope Leo the Great", 16.

böylece kurtuluşun yalnızca Yahudilere ait olmadığını, inanan herkes için kurtuluşun mümkün olduğunu ifade etmektedir.¹² Leo'ya göre Tanrı'nın bazı kimseleri kurtuluş için seçmesi ve diğerlerini bırakması gibi bir durum söz konusu olmadığı için kimlerin seçilmiş olduğu sorusuna herhangi bir cevap vermeye çalışmamaktadır.

Leo 30 Ocak 444'te İtalya'daki bütün piskoposlara gönderdiği mektupta Roma'da Maniheiztlerin sayısının oldukça arttığını fark ettiklerini, bu kişilere karşı önlemler alındığını, Hıristiyan cemaati içinden Maniheizm'e kayan kişilere tövbe ve pişmanlık imkanı sunulduğu ve bazılarının bunu kabul edip affedildiğini; bazılarının ise Roma Kilisesi'nin öğretilerine geri dönmediğini ve cemaatten kovulduğunu ifade etmektedir. Maniheizt öğretilerin ve kişilerin tanınması için piskoposlara eğitici bir belge gönderdiğini ve herkesin bu kişilere karşı dikkatli olmasını istemektedir.¹³ Mektubun devamında bu kişilerin titiz bir şekilde takip edilmesini ve hiçbir şekilde kaçmalarına ya da gizlenmelerine izin verilmemesini emretmektedir. Maniheizm'i bir vebaya benzeten Leo, ancak bu şekilde bu hastalığın Hıristiyanlar arasında yayılmasının engelleneceğini vurgulamaktadır.¹⁴ Ayrıca Leo, Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus'a (ö. 455) da Maniheiztler konusunda harekete geçmesi hususunda mektuplar yazmış ve neticede imparator'un emriyle ordudaki Maniheiztler görevlerinden atılmış ve vatandaşlık haklarının tamamını kaybetmiştir.¹⁵

Papa I. Leo vaazlarından birinde heretik akımlarla ilgili dikkat çekici bir hipotez sunmaktadır. Bu hipoteze göre Hıristiyanların iyi davranışları nedeniyle şeytan öfkeden kudurmakta ve eskisi gibi insanları doğru yoldan çıkartmadığından ötürü heretik akımları meydana getirmektedir. Marcion (ö. 160), Sabellius (ö. 215?), Basilides (ö. 140), Photinus (ö. 376), Eunomius (ö. 393) ve Arius (ö. 336) gibi heretik kabul edilen isimleri zikreden Leo, bütün sapkınlıklar içerisinde en kötüsünün Maniheizm olduğunu ifade etmektedir. Leo'ya göre bütün kötü inanç ve eylemler bu sapkınlıkta bir araya gelmiştir. Şeytan kalesini bu sapkınlık üzerine kurmuş ve en fazla etkiyi bu kale üzerinden sağlamaktadır.¹⁶ Yukarıda adı geçen bütün heretik akımlar Leo'ya göre haklı nedenlerle Kilise'den kovularak cezalandırılmıştır. Buna rağmen bu akımlar bir noktada doğru bir inanca sahiptir. Örneğin Arius, Baba'nın özünde bulunan ebedi ve değişmez Tanrılığı kabul etmektedir. Macedonius (ö. 360?), Baba ve Oğul'un aynı özü paylaştığına inanmaktadır. Photinus, Mesih'in sıradan insanlar gibi gerçek bir bedene sahip olduğunu dile getirmektedir. Ancak Leo'ya göre Maniheiztlerin inançlarında doğru kabul edilecek tek bir unsur bile bulunmamaktadır.¹⁷ Leo, Pentekost günü vermiş olduğu vaazlardan birinde Arius'a da özel bir başlık açmaktadır. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un ayrı tanrılar ve güçler olmadığını hepsinin bir ve eşit olduğunu ifade eden Leo'ya göre özde ve fonksiyonlarda birlik-telik söz konusudur. Sadece Kutsal Ruh'un ya da sadece Baba'nın bir eylemi gibi bir durum yoktur. Leo, çok erken bir dönemde Kutsal Ruh'un Baba ve Oğul'dan geldiğini (*et Spiritus sanctus Patris Filiique sit spiritus*) açık bir biçimde belirtmektedir. Kutsal

¹² Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 241-242.

¹³ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 620-621.

¹⁴ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 621-622.

¹⁵ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 622-623.

¹⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 177-178.

¹⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 206-207.

Ruh'la ilgili açıklamalarının ardından Leo, Ariusçulardan ve Macedoniusçu heretiklerden öğrendiklerini ifade etmektedir. Çünkü Ariusçular Baba ve Oğul arasına mesafe koyarken; Macedoniusçular Baba ve Oğul'u eşit kabul etmekte ancak Kutsal Ruh'u daha aşağı seviyeye konumlandırmaktadır. İncil pasajları üzerinden söylediklerini kanıtlamaya çalışan Leo bu heretik grupları lanetlemektedir.¹⁸

Yapmış olduğu işler neticesinde Leo, birden fazla konuda Kilise Tarihi içerisinde "ilk" olma özelliğini kazanmıştır. Birincisi, tarihte "*Magnus*" (büyük, yüce) sıfatı ile anılan ilk papanın Leo olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu sıfat kendinden sonra yalnızca Papa I. Gregorius'a (ö. 604) verilmiştir.¹⁹ İkinci olarak pagan başrahiplerini nitelemek için kullanılan bir kavram olan "*Pontifex Maximus*"u Roma piskoposunun bir unvanı haline dönüştüren ilk isim Papa I. Leo'dur.²⁰ Üçüncü ve en dikkat çekici faaliyeti ise Papa I. Leo her anlamda Petrus'un varisi olduğunu iddia eden ilk papa olmasıdır. Roma yasalarına göre Petrus'un sahip olduğu bütün haklar, görevler ve ayrıcalıklar Leo'nun şahsında varlığını devam ettirmektedir. Leo'dan önceki papalar, papalık makamının otoritesine dayanak olarak Petrus'un şehitliğini ve Roma'da gömülmesini öne sunarken Leo bizzat Havari Petrus'un kendisini papalık makamının otoritesi haline dönüştürmüştür. Bu tarihten itibaren Roma Kilisesi'nin piskoposları kendilerini Petrus'a çok daha yakın görmüş ve kendilerini diğer kiliselerin piskoposlarından üstün bir yere konumlandırmıştır.²¹ Petrus'un varisi olduğu kanısına son derece bağlı olan Leo'nun bütün söylemleri ve faaliyetleri bu kanı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Leo, Vatikan'daki Aziz Petrus Kilisesi'ni hem teoride hem de pratikte Hıristiyan Roma'nın merkezi haline getirmeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda, özel günlerdeki ayinleri ve vermiş olduğu vaazları Aziz Petrus Kilisesi'nde gerçekleştirmiştir.²² Ayrıca iddia edildiğine göre kendi isteği üzerine Aziz Petrus Kilisesi'ne gömülen ilk papa, Leo'dur.²³

Leo'nun papalık süreci ile ilgili karşımıza çıkan ve I. Leo denildiğinde yukarıda saydığımız özellikler dışında ön plana çıkan hususlardan biri de 452 yılında Attila'nın Roma'yı işgal etmesini engellediğine dair anlatıdır.²⁴ Bu anlatının ortaya çıkışında ve yayılmasında Leo'dan ziyade danışmanlarından biri oldukça etkili olmuştur. Geç Antik Çağ'da pek çok papa kendilerine gelen mektupların cevaplanması, tercüme edilmesi ve teolojik meselelerin çözüme kavuşturulması amacıyla uzman danışmanlara başvurmuştur. Aziz Hieronymus (ö. 420), Ioannes Cassianus (ö. 435), Akitanyalı Victorius (ö. 457?), Dionysius Exiguus (ö. 544) gibi isimler V. ve VI. yüzyıllarda papalara danışmanlık yapan önemli isimlerdir. V. yüzyılda karşımıza çıkan bir diğer önemli isim de Papa I. Leo'ya danışmanlık yapan ve Attila'nın durdurulması

¹⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 402-403.

¹⁹ John Julius Norwich, *Absolute Monarchs: A History of the Papacy* (New York: Random House Group Ltd, 2011), 54.

²⁰ John Julius Norwich, *The Popes* (London: Chatto & Windus, 2011), 88.

²¹ Richard P. McBrien, *Lives of the Popes* (London: Harper Collins, 2000), 135-136.

²² Michele Renee Salzman, "Leo's Liturgical Topography: Contestations for Space in Fifth-Century Rome", *The Journal of Roman Studies* 103 (2013), 210-211.

²³ Massimiliano Vitiello, "The 'Fear' of the Barbarians and the Fifth-Century Western Chroniclers", *Memoirs of the American Academy in Rome* 66 (2021), 137.

²⁴ R. P. C. Hanson, "The Reaction of the Church to the Collapse of the Western Roman Empire in the Fifth Century", *Vigiliae Christianae* 26/4 (1972), 280.

ile ilgili anlatıyı dile getiren Akitanyalı Prosper'dir (Prosper of Aquitaine) (ö. 455).²⁵

Papalığın İtalya'da bir "güç ve otorite" figürü olarak ortaya çıkmasında en büyük etken 400'lü yılların başından itibaren Avrupa'da Roma İmparatorluğu'na yapılan akınlardır. Avrupalı kavimlerin ve Hunların akınları neticesinde Batı Roma İmparatorluğu oldukça zayıflamış ve yıkılacak noktaya gelmiştir. İmparatorluğun zayıflaması, savaşlar, hastalıklar ve çeşitli doğal afetlerin meydana getirdiği korku neticesinde insanlar sığınacakları yeni bir liman arayışına girmiştir. Dönemin tarih yazarları arasında büyük bir umutsuzluğun hâkim olduğu görülmektedir. Tarihçiler yaşadıkları dönemi dünyanın sonu olarak değerlendirmekte ve kıyametin geldiğini ifade etmektedir. 440 yılında Papa I. Leo'nun yanında muhtemelen sekreter ya da bir yazıcı olarak çalışmak için Roma'ya gelen Akitanyalı Prosper ise çağdaşı olduğu tarihçilerden farklı bir yaklaşıma sahiptir. Prosper, Tanrı'nın dünyaya bizzat müdahale etmek yerine Papa aracılığıyla eylemlerini gerçekleştireceğine inanmakta ve bu bağlamda Papalığı akınlara ve diğer sebeplerin yarattığı korkuya karşı sığınılacak bir liman olarak değerlendirmektedir.²⁶

Prosper yazmış olduğu kronikte İmparator III. Valentinianus'un ve komutanlarının korkularından dolayı 452 yılında Attila'nın gerçekleştirdiği işgale karşı koymadıklarını ifade etmektedir. İmparator, Attila'ya üç kişilik bir elçi heyeti göndermiştir. Prosper bu heyetin en önemli isminin ve Attila'nın Roma'yı işgalini önleyen kişinin Papa I. Leo olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacılara göre Prosper'in bu anlatısı (eğer gerçekse) abartılıdır. Heyette Avienus (ö. ?) ve Trygetius (ö. ?) isimli oldukça tecrübeli ve güçlü iki bürokrat yer almaktadır. Leo'nun bu heyetteki vazifesi muhtemelen esirlerin kurtarılması ile ilgilidir. Ancak İmparatorluğun zayıflığını ve Papalığın bağımsız bir güç figürü olduğunu göstermeyi hedefleyen Prosper'in Leo'yu bu şekilde yüceltmesi son derece normaldir.²⁷ Attila ile Leo arasında geçen hadisenin hiç yaşanmamış olabileceğini ifade eden araştırmacılar olsa da bu anlatı Katolik Kilisesi içerisinde bir gelenek oluşturarak yüzyıllar boyunca anlatılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Öyle ki Papa XVI. Benedict'in vaazlarından derlenen ve İngilizce'ye *Church Fathers and Teachers* ismiyle tercüme edilen eserde Papa I. Leo ile ilgili en meşhur anlatının Attila'yı durdurması olduğu ifade edilmektedir.²⁸ Leo'nun Attila'yı durdurması ile ilgili çeşitli efsaneler anlatılıyor olsa da bir gerçek var ki Leo, Attila'dan üç yıl sonra Roma'yı işgale gelen Vandallar'ın lideri Genseric'le (ö. 477) görüşmesine rağmen işgale engel olamamış ve Roma yağmalanmıştır. Bu görüşmelerden elde edebildiği tek kazanç ise Roma'nın yakılmasını engelleyebilmek olmuştur.²⁹

Leo'nun vaazlarında devamlı olarak Petrus'un otoritesine vurgu yapması ve Petrus'un otoritesinin kendisi aracılığıyla devam ettiğini iddia etmesi önemli bir husustur O döneme kadar Hıristiyanların gözünde Roma şehrinin ve kilisenin koruyucusu havarilerin reliktleridir. Ancak Leo, Petrus'un otoritesinin kendisinde devam

²⁵ N. W. James, "Leo the Great and Prosper of Aquitaine: A Fifth Century Pope and His Adviser", *The Journal of Theological Studies* 44/2 (1993), 554-555.

²⁶ Vitiello, "The 'Fear' of the Barbarians and the Fifth-Century Western Chroniclers", 125-127.

²⁷ Vitiello, "The 'Fear' of the Barbarians and the Fifth-Century Western Chroniclers", 127-128.

²⁸ Pope Benedict XVI, *Church Fathers and Teachers From Saint Leo the Great to Peter Lombard*, 11-12.

²⁹ Justo L. Gonzales, *The Story of Christianity* (New York: HarperSanFrancisco, 1984), 1/243.

ettiğini söylemesiyle birlikte aslında reliğin gücünü de kendi üzerinde toplamayı ve Roma'nın yegâne koruyucusu haline dönüşmeyi hedeflemektedir. Prosper'in Tanrı'nın koruyuculuğunun papalık aracılığı ile geleceği ve Leo'nun Petrus'un temsilcisi olduğu yönündeki söylemleri de Leo'nun hedefini destekler niteliktedir.³⁰

Buraya kadar aktarılanlarla birlikte Papa I. Leo'nun Roma Kilisesi için bir dönüm noktası olarak zikredilmesini sağlayan iki temel unsur bulunmaktadır. Birincisi Papa I. Leo, Havarî Petrus'un varisi olduğunu söyleyerek Roma piskoposunun otoritesini bambaşka bir seviyeye çıkarmıştır. Papa I. Leo'nun tanınırlığı çoğunlukla, Havarî Petrus'un makamının ve otoritesinin gerçek varisi olarak Roma piskoposunu göstermesinden kaynaklanmaktadır. Sahip olduğu makamın gücüne dayanan Leo yeri geldiğinde diğer piskoposlara yeri geldiğinde sivil yöneticilere karşı hiçbir konuda sözünü esirgememiş ve Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü savunmuştur. Çizdiği bu güçlü imaj ve papalık otoritesine yapmış olduğu vurgu nedeniyle Orta Çağ papalığının oluşmasında önemli katkı sağlamıştır.³¹ Pek çok Kilise tarihçisine göre Leo'nun "Magnus" sıfatı ile anılmasının sebebi de Petrus'un otoritesi üzerinden geliştirmiş olduğu 'Papalık' fikridir.³² İkincisi ise Leo'nun İsa Mesih'in tabiatı hakkında yaptığı açıklamalar ve bu açıklamaların 451 yılında gerçekleşen Kadıköy Konsili'ne etkisidir.

2. Petrus'un Vârisi Olarak Papa I. Leo

Leo'yu dönüm noktası haline getiren husus atanmasının birinci yıl dönümünde verdiği vaazlardaki söylemleridir. Bu vaazlarda açıkça Petrus'un halefi olduğunu ifade etmektedir. Matta 16:13-20'de geçen anlatıyı esas alan Leo, Kilise'nin Petrus'un iradesi ve inancı üzerine kurulduğunu vurgulamakta, yaşanan tüm sıkıntılara rağmen Kilise'nin varlığını devam ettireceğini dile getirmektedir. Kilise'nin koruyuculuğu ilk günkü gibi Petrus'a aittir ve Petrus da Kilise üzerindeki himayesini devam ettirmektedir. Çünkü İsa, Göklerin Egemenliği'nin anahtarlarını sonsuza kadar ona vermiştir. Bundan dolayı Petrus'un gücü, otoritesi ve koruyuculuğu Kilise üzerinde devam etmektedir.³³

Bu noktada Leo'nun söylemleri dikkat çekici bir hal almaktadır. Ona göre Petrus'a verilen vazife sonsuza kadar devam ettiği için Petrus asla Kilise'nin başında olmayı bırakmamıştır. Bir kaya (petrus) olarak Kilise'nin temelini oluşturmaktadır. Göklerin anahtarlarının sahibi olarak bir yargıçtır. Dilediğini bağlamakta dilediğini çözmektedir. Yani dinde otorite olarak herhangi bir hususta yasaklama ya da izin verme yetkisine sahiptir ve onun kararı Tanrı katında da geçerli olmaktadır. Petrus bugün bile vazifesini eksiksiz bir şekilde devam ettirmektedir. Bu cümlelerin hemen ardından Leo şunları söylemektedir: "Eğer bizim tarafımızdan herhangi bir doğru iş yapılırsa ya da doğru bir hüküm verilirse ve eğer günlük dualarımız sayesinde Tanrı'nın merhametinden bir şeyler kazanılabilirse, bu, kilisesi üzerinde gücü ve otoritesi hala devam eden Petrus'un eylemleri ve fazileti sayesinde." (*Si quid itaque a*

³⁰ Vitiello, "The 'Fear' of the Barbarians and the Fifth-Century Western Chroniclers", 136-137.

³¹ Kevin Uhalde, "Pope Leo I on Power and Failure", *The Catholic Historical Review* 95/4 (2009), 671-672.

³² Uhalde, "Pope Leo I on Power and Failure", 676.

³³ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 145-146.

nobis recte agitur, recteque discernitur, si quid a misericordia Dei quotidianis supplicationibus obtinetur, illius est operum atque meritorum, cuius in sede sua vivit potestas, et excellit auctoritas.)³⁴ Bu ifadelerle Leo, Roma piskoposu olarak söylediklerinin, yaptıklarının, aldığı kararların ve verdiği hükümlerin tamamının arkasına bizzat Petrus'u yerleştirmektedir. Roma piskoposunun yaptığı bütün işler Petrus'un gözetimindedir ve onun isteğine göre şekillenmektedir. Bu noktadan sonra Roma piskoposuna karşı çıkmak Petrus'a karşı çıkmak, Petrus'a karşı çıkmak da İsa Mesih'e karşı çıkmak anlamına gelecektir.

Leo'ya göre Petrus'un bu kadar büyük bir gücü elde etmesinin sebebi İsa'nın karşılıksız lütfü değildir. İsa gösterdiği mucizeler ve anlattıklarıyla havarilere aslında kim olduğunu öğretmeye çalışmıştır. Kendisinin kim olduğunu sorduğunda yalnızca Petrus "*Sen yaşayan Tanrı'nın Oğlu Mesih'sin*" cevabını vermiş ve bu cevapla İsa'yı çok memnun etmiştir. Leo'ya göre İsa'nın gösterdiği çabanın karşılığını yalnızca Petrus verebilmiştir. Çünkü diğer havarilerden üstün bir anlayışa ve faziletlere sahiptir. Bu üstün özellikleri nedeniyle İsa tarafından seçilmiş ve Kilise'nin başı olarak atanmıştır.³⁵ Kilise'nin en temel doktrini dahi Petrus'un bu sözleri üzerine inşa edilmiştir.³⁶ Bu söyledikleri ile Leo, Petrus'un hem Tanrı'nın seçimiyle hem de bizzat kendisinin sahip olduğu özelliklerden ötürü diğer havarilere üstün kılındığını ispat etmeye çalışmaktadır. Böylece Petrus'un her anlamda varisi olan Roma piskoposunun diğer kiliselerin piskoposlarından üst bir konumda olduğunu göstermek istemektedir.

Papa I. Leo'nun 29 Haziran'da Aziz Petrus ve Pavlus'un Roma'da şehit edilmesi anısına kutlanan bayramda verdiği bir vaazda ilginç bilgiler yer almaktadır. Vaazın başlangıcında Petrus ve Pavlus'a övgülerde bulunan Leo ilginç bir kıyaslama yaparak Petrus ve Pavlus'u, Remus ve Romulus ile karşılaştırmaktadır. Şehre ismini veren Romulus nihayetinde kardeşinin kanını dökerek Roma'yı kirletmiştir. Roma'ya asıl şerefini veren, şehri kutsallaştıran, halkını seçilmiş kılan ve gerçek anlamda dindar bir krallığın ortaya çıkmasını sağlayanlar Petrus ve Pavlus'tur. Roma İmparatorluğu, Petrus'un fedakarlığı sayesinde dünyanın başı (süper gücü) olmuş (...*per sacram beati Petri sedem caput orbis effecta*) ve Tanrı'ya yapılan ibadetler neticesinde daha büyük bir egemenliğe ulaşmıştır. Roma İmparatorluğu'nun bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılması da tamamen Tanrı'nın ilahi planının bir ürünüdür. Merhametiyle bütün insanlığa kurtuluşu göstermek isteyen Tanrı, Roma'nın hızlıca büyümesini sağlamış ve böylece Hıristiyanlığın mesajı bütün milletlere çok daha hızlı bir şekilde yayılmıştır.³⁷ Pentekost günü Havariler Kutsal Ruh'un armağanlarını aldıktan sonra Müjde'yi öğretmek için dünyayı kendi aralarında bölüşmüş ve Havarilerin lideri olan Petrus, Müjde'nin hızlı ve etkin bir biçim yayılabilmesi için Roma'ya atanmıştır. Leo, Petrus'un Roma'ya atanması ile ilgili birkaç sebep daha dile getirmektedir. O dönemde Roma dünyadaki bütün kötülüklerin bir araya geldiği bir merkezdir. Burada Petrus tarafından felsefenin öğretilerinin ezilmesi, dünyevi

³⁴ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 146.

³⁵ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 309.

³⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 350-351.

³⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 422-423.

bilgeliğin saçmalıklarının ortadan kaldırılması, şeytanların/cinlerin kültünün ve diğer tüm putperestliklerin yok edilmesi gerekmektedir.³⁸ Vaazın dördüncü bölümünde Leo dikkat çekici bir kıyaslama yaparak Pavlus diğer kiliseleri düzenlemekle meşgulken Petrus'un korkusuz bir biçimde Roma'ya geldiğini söylemektedir. Roma'yı da kükreyen canavarlarla dolu bir ormana (*silvam istam fremetium bestiarum*) ve fırtınalarla dolu bir okyanusa (*turbulenissimae profunditatis oceanum*) benzetmektedir. Daha önce bir hizmetçiden bile korkan Petrus Roma'nın barındırdığı kötülüklerden ve imparatorların zalimliklerinden korkmadan Roma'ya gelmiştir. Leo'ya göre bu korkusuzluğun nedeni sevgidir. Petrus, İsa'ya verdiği söz ve sürüsüne duyduğu sevgi yüzünden tereddütsüz şekilde Roma'ya gelmiştir.³⁹ Vaazın sonunda Leo bu iki havarinin Roma'da şehit edildiğini ve bu vesile ile onları takip eden binlerce Hıristiyanın da Roma'da şehit olduğunu ifade etmektedir. Son olarak Petrus ve Pavlus arasında herhangi bir ayırım yapılmaması gerektiğini, ikisinin de aynı derecede zahmetlere katlandığını ve ölümlerinde dahi bir arada olduklarını dile getirmektedir.⁴⁰

Leo'nun Petrus'un otoritesine ve Roma Kilisesi'nin üstünlüğüne dair yaptığı vurgu pek çok mektupta da görülmektedir. Örneğin 445 yılında İskenderiye piskoposu Dioscorus'a (ö. 454) yazdığı mektuba ilk olarak Roma ve İskenderiye Kilisesi'nin her konu ve eylemde aynı noktada bulunmaları gerektiğini ifade ederek başlamaktadır. Roma Kilisesi'nin kurucusu olan Petrus'un havarilerin liderliğini bizzat İsa'dan aldığını ve Roma Kilisesi'nin hala Petrus'un öğretileri ve kurumları üzerine devam ettiğini vurgulamaktadır. İskenderiye Kilisesi'nin kurucusunun da Petrus'un öğrencisi Markos olduğunu ifade ettikten sonra, hoca ile öğrenci arasında herhangi bir ayırılmazlığın olduğunu düşünülmesinin bile büyük bir kötülük olduğunu belirtmekte ve bundan dolayı iki kilise arasında herhangi bir konuda ayırılmazlık yaşanmasına izin vermeyeceğini belirtmektedir.⁴¹ Mektubun devamında kilise uygulamaları ve ayinlerin yönetimi ile ilgili birkaç uyarıda bulunduktan sonra kendisinin apostolik otoriteye sahip olduğunu (*apostolicae auctoritatis teneremus*) vurgulayarak mektubu sonlandırmaktadır.⁴² Bir başka mektupta Arles piskoposu Hilarius'un (ö. 449) Galya bölgesindeki kiliseleri kendisine bağlamaya ve böylece Roma Kilisesi'nin otoritesine karşı kendi otoritesine kurmaya çalıştığından bahsetmektedir. Bu girişime karşı Leo, İsa Mesih'in havarilerin lideri olarak Petrus'u seçtiğini ifade etmekte ve Petrus'tan ayrılan kişinin hiçbir şekilde ilahi lütuftan payı olmayacağını vurgulamaktadır. Çünkü Petrus'un otoritesine karşı çıkarak ondan ayrılmak İsa'dan ayrılmak anlamına gelmektedir.⁴³ Mektubun devamında Hilarius'un yaptığı çeşitli haksızlıklardan ve kötülüklerden bahseden Leo, Hilarius'u aforoz ettiğini ifade etmektedir. Mektubun sonunda ise Tanrı'dan ve Petrus'tan aldığı ilhamla (*a nobis Deo inspirante et beatissimo Petro apostolo*) Hilarius'un yerine bir başkasının atandığını

³⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 424.

³⁹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 424-425.

⁴⁰ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 426-428.

⁴¹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 624-625.

⁴² Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 627.

⁴³ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 629-630.

dile getirmektedir.⁴⁴ Piskoposluk seçimi, piskoposların davranışları, kilise yönetimi vb. konularda yazmış olduğu bir mektupta kilisenin ve piskoposların bir bedenin uzuvları gibi olduğunu belirten Leo yine de kişiler arasında farklar olduğunu ve bazılarının diğerlerine üstünlüğü olduğunu belirtmektedir. Bu sözlerine dayanak olarak da Havarî Petrus'un diğer havarilere üstün oluşunu ve kilisenin yönetiminin tek başına ona verilmesini göstermektedir. Dolayısıyla piskoposlar kendi aralarında gurura kapılıp bir başkasının yönetimi altına girmeyi problem etmemelidir çünkü nihayetinde bütün piskoposlar Petrus'un otoritesi altında bulunmaktadır.⁴⁵

Burada verdiğimiz birkaç örnek dışında Leo onlarca mektupta Petrus'un otoritesine atıf yapmakta ve muhataplarına Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışmaktadır. Leo'ya gelen mektuplar arasında Leo'nun bu konudaki çabalarının karşılık bulduğunu görmek mümkündür. Örneğin Cyrus piskoposu Theodoritus (ö. 457) 449 yılında yazdığı mektubun girişinde Petrus'un ve Roma Kilisesi'nin faziletlerinden bahsetmekte, diğer kiliselere karşı üstün olduğunu dile getirmektedir. Sözlerine dayanak olarak da Pavlus'un bile Petrus'a danışmasını göstermekte ve Pavlus bile Petrus'a danıştıysa sıradan insanların Petrus'a koşa koşa gitmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁶ Bununla birlikte Theodoritus'un Leo'ya yazdığı mektubun asıl amacı Petrus'un üstünlüğünü savunmak değil içinde bulunduğu zor durumdan bir an önce kurtulmaktır. Antakya Kilisesi'nin önemli teologlarından biri olan Theodoritus yaşadığı dönemde İskenderiyeli Cyrillus'un (ö. 444) aforoz metinlerine karşı çıkmış ve 431 Efes Konsili'nde Nestorius'un aforoz edilmesini kabul etmemiştir. Bundan dolayı Nestorius (ö. 451) taraftarı olmakla suçlanmış ve 449 yılında sürgüne gönderilmiştir.⁴⁷ Sürgünden yazdığı bu mektupta kendisine haksızlık yapıldığını dile getirmekte, duruma müdahale etmesi için Papa'ya ricada bulunmakta ve kendisi ile ilgili hükmün Leo tarafından verilmesini istemektedir.⁴⁸ Roma Kilisesi'nin üstünlüğü iddiasını savunmak adına Leo'nun Petrus'u kullanması gibi Theodoritus da sürgün cezasının bitmesi için Petrus'u kullanarak Leo'ya başvurmaktadır.

Görüldüğü üzere Papa I. Leo çok net bir biçimde Petrus'un diğer bütün havarilerden üstün olduğunu savunmuş ve bununla da yetinmeyerek Petrus'un bütün yetkilerini Roma Kilisesi'ne yani papaya aktardığını hem vaazlarında hem de mektuplarında çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Halbuki İnciller'de Petrus'un iyi özellikleri ve İsa'nın onu havarilere lider olarak seçmesi anlatıldığı gibi Petrus'un yaptığı yanlışlar da anlatılmaktadır. Bu yanlışlardan en bilineni Petrus'un İsa'yı inkâr etmesidir. Dört İncil'de de anlatıldığı üzere İsa'nın yakalandığı akşam Petrus, kendisinin asla İsa ile ilgili hususlarda yanlış düşmeyeceğini söylemiş ancak o gece İsa'yı üç defa yalan yere yemin ederek inkâr etmiştir.⁴⁹ Bir başka örnek İsa'nın Petrus'a "şeytan" diyerek onu azarlamasıdır. Matta 16:13-20'de her ne kadar Petrus'un İsa'nın gerçek kimliğini fark etmesi ve böylece yetkiyi alması anlatılıyorsa da hemen

⁴⁴ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 635.

⁴⁵ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 676.

⁴⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 847.

⁴⁷ P. Canivet, "Theodoret of Cyr", *New Catholic Encyclopedia* (Detroit: Thomson and Gale, 2007), 13/878.

⁴⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 851.

⁴⁹ Kutsal Kitap: *Tevrat, Zebur, İncil* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2016), Matta 26:69-74, Markos 14:66-72, Luka 22:56-62, Yuhanna 18:15-18, 25-27.

arkasından gelen cümlelerde İsa, Petrus'a sert bir biçimde çıkışmaktadır. İsa, kendisinin acı çekmesi, öldürülmesi ve tekrar dirilmesi gerektiğinden bahsettiğinde Petrus, İsa'yı bir kenara çekerek asla böyle bir şeyin yaşanmayacağını söylemektedir. Bunun üzerine İsa “Çekil önümden, Şeytan! Bana engel oluyorsun. Düşüncelerin Tanrı'ya değil, insana özgüdür.” diyerek Petrus'u kendisinden uzaklaştırmaktadır.⁵⁰ Bir diğer örnek de İsa'nın Petrus'u “kıt imanlı” olarak nitelemesidir. İsa'nın gölün üzerinde yürüdüğünü gören Petrus, İsa'nın buyruğu ile suda yürüyebileceğini ifade etmiş, bir süre yürümüş ancak rüzgârın sertliğinden korkarak batmaya başlamış ve İsa'dan kendisini kurtarmasını istemiştir. Bunun üzerine İsa, “Ey kıt imanlı, neden kuşku duydun?” diyerek Petrus'a hitap etmiştir.⁵¹ Bu örneklerle baktığımızda Katolik Kilisesi'nin ve Leo'nun iddia ettiği gibi Petrus'un, İsa'nın gerçek tabiatını anladığını söylemek mümkün değildir. Diğer havariler gibi Petrus'un da İsa ile ilgili şüpheleri bulunmakta ve yeri geldiğinde İsa'nın sözlerine doğrudan karşı çıkmaktadır. Burada zikredilen son örnek Petrus'un üstünlüğü iddiasının şüpheli olduğunu göstermek açısından ayrıca önemlidir. Çünkü İsa ve Petrus gölün ortasındaki tekneye bindiklerinde teknede bulunan havariler, İsa'ya hitaben “Sen gerçekten Tanrı'nın Oğlusun” diyerek İsa'ya tapınmışlardır.⁵² Dolayısıyla Leo'nun iddia ettiği üzere İsa'nın gerçek tabiatını ilk ve tek olarak tanıyan kişi Petrus değildir ve Petrus'un diğer havariyelere karşı bir üstünlüğü söz konusu değildir. Leo'nun İnciller'de yer alan bu pasajları göz ardı ederek Petrus'u her anlamda Hıristiyanlığın en önemli figürüne dönüştürme çabasının gerekçesi, Roma Kilisesi'ni ve Papalık kurumunu Hıristiyan dünyasının merkezi haline getirme isteğidir. Leo, Petrus'un otoritesi ile ilgili söylemlerini teolojik bir mesele olan İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmalarda da devam ettirmektedir.

3. Papa I. Leo'nun İsa'nın Tabiatı Hakkındaki Görüşleri

Papa I. Leo çeşitli özel gün ve bayramlarda vermiş olduğu vaazlarda sıklıkla İsa'nın tabiatı meselesine değinmektedir. Leo'ya göre İsa diofizit bir yapıya sahiptir. Onun bünyesinde Tanrılık tabiatı ve insan tabiatı mükemmel bir şekilde bir arada bulunmaktadır. Bu iki tabiat herhangi bir şekilde diğerinin özelliklerini baskılamakta ve yok etmemektedir. Leo, bu inancın gerekçesi olarak da “kurtuluş” fikrini öne sürmektedir. Her şeyin yaratılmasında payı olan ve hiçbir şeyin onsuz yaratılmadığı Oğul Tanrı son derece büyük bir tevazu ile kendi tabiatından hiçbir şey kaybetmeden insan tabiatını almış ve böylece Tanrı ile insanlık arasında aracı olmuştur. İsa Mesih'in bu tabiatı sayesinde insanlık onunla ölebilir ve yeniden doğabilir hale gelmiştir. Leo ayrıca İsa'nın bakireden doğduğunu da vurgulamaktadır. Çünkü kurtuluş için böyle bir doğum gereklidir. İsa, bakireden doğduğu için insanlığın en başından beri taşıdığı günahları taşımamakta ve bu sayede Tanrı ile insanlık arasında aracılık yapabilmektedir.⁵³ Leo aynı zamanda Baba ile Oğul Tanrı'nın eşit ve aynı öze sahip (*Deus itaque Dei Filius par atque eadem de Patre et cum Patre natura*) olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴ İsa'nın Tanrı tabiatını inkar etmekle insan tabiatını inkar etmek

⁵⁰ Matta 16:21-23, Markos 8:31-33.

⁵¹ Matta 14:22-31.

⁵² Matta 14:32-33.

⁵³ Leo Magno, “Sermones et Epistolae”, 191-192, 194-196, 319-320, 390-391.

⁵⁴ Leo Magno, “Sermones et Epistolae”, 199.

Leo'ya göre aynı derecede tehlikeli ve kötüdür.⁵⁵ Lent sırasında verdiği bir vaazda İsa'nın çift tabiatlı oluşuna delil olarak Şeytan'ın İsa'yı ayartmaya çalışmasını göstermektedir. Şeytan insan tabiatının zayıflığından çok önceden beri haberdardır. İsa'da da bu insan tabiatını gördüğü için ona yaklaşmaya karar vermiştir.⁵⁶

Leo'ya göre İsa'nın Tanrı ve insan tabiatlarını aynı anda taşıdığına dair bir başka delil de Petrus'tur. İsa, havarilerinin yanında sıradan bir insanmış gibi görünmesine rağmen Petrus İsa'nın gerçek tabiatını gören ve bunu dile getiren ilk kişi olmuştur. Bu gerçeği gördüğü için de İsa bütün yetkiyi Petrus'a vermiştir. Leo, kilisenin daha en başından itibaren Petrus'un imanı üzerine yani İsa'nın hem Tanrı hem insan olduğu inancı üzerine kurulduğunu ifade etmektedir.⁵⁷ Leo'nun öne sürdüğü bir diğer delil de yeniden dirildikten sonra İsa'nın yaptığı işlerdir. Havarilerin yanına gelmesi, onlarla oturup kalkması, yemek yemesi vb. şeyler ve nihayetinde göğe yükselmesi Leo'ya göre İsa'nın hem Tanrı hem de insan tabiatına sahip olduğunun açık birer delilidir. Diriliş ve yükselişe kadar yaşananlarda İsa'nın insan tabiatı öne çıkarken özellikle yükselişe İsa'nın Tanrı tabiatına sahip olduğu kesinleşmektedir.⁵⁸ İsa'nın çilesi üzerine verdiği bir vaazda İsa'nın çarmıha gerildiği sırada da iki tabiatı barındırdığını ifade eden Leo, İsa'da bulunan Tanrı tabiatının hiçbir şekilde acı çekmediğini, acı çeken kısmında İsa'daki insan tabiatı olduğunu ve Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlüsünün hiçbir şekilde birbirinden ayrılmadığını dile getirmektedir.⁵⁹

Papa I. Leo, Petrus'un otoritesi meselesinde olduğu gibi vaazları dışında onlarca mektupta İsa'nın tabiatı hakkında konuşmaktadır. Hemen her mektupta benzer şeylerden bahsedildiği ve bu çalışmada Leo'nun söylemlerinin Kadıköy Konsili'ne etkisi ele alındığı için Leo'nun bu konudaki mektuplarından en önemlisi incelenecektir. Ancak bundan önce Leo'nun mektubunun ortaya çıkış süreci ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır.

Bilindiği üzere 431 yılında gerçekleşen Efes Konsili'nde Constantinopolis piskoposu Nestorius (ö. 451) ve takipçileri Kilise tarafından aforoz edilmiştir. Çünkü Nestorius, Meryem'in *Theotokos* (Tanrı doğuran) değil ancak *Christotokos* (Mesih doğuran) olabileceğini iddia etmektedir. Nestorius'a göre İsa, sıradan bir insan olarak dünyaya gelmiş ve daha sonra tanrılık tabiatı kendisine verilmiştir. Bu söylemler İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmaları başlatmış ve nihayetinde Nestorius aforoz edilmiştir.⁶⁰ Leo'nun 1 Haziran 448 tarihinde Constantinopolis'te bir baş keşiş ve presbiter olan Eutyches'e (ö. 456) gönderdiği mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Eutyches, Nesturiliğin yeniden yayılmaya başladığı hususunda Leo'ya bir bilgilendirme mektubu yazmıştır. Buna karşılık olarak da Leo gayretlerinden ötürü Eutyches'e teşekkür etmekte ve bu kötülüğün arkasında kimin olduğunun araştırılacağını ve kesin bir şekilde yok edileceğini ifade etmektedir.⁶¹ Kısa bir süre sonra Eutyches, Leo'ya yazdığı mektupta Constantinopolis piskoposu Flavianus (ö. 449) tarafından hiçbir

⁵⁵ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 216.

⁵⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 269.

⁵⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 350-351.

⁵⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 388, 397.

⁵⁹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 373.

⁶⁰ Henry Chadwick, *The Early Church* (London: Penguin Books, 1993), 197-198.

⁶¹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 713.

haklı gerekçe yokken suçlandığını, kendisinin İsa'nın iki tabiatını kabul etmesini ve etmeyenleri lanetlemesini istediğini söylemektedir. Eutyches ise İznik Konsili'nde alınan kararlara herhangi bir ekleme ya da çıkarma yapmak istemediğini belirtmektedir. Kilise babalarının da İsa'nın tabiatı ile ilgili konulara girmekten çekindiğini belirterek kendisinin de aynı yolu tuttuğunu ifade etmektedir. Mektubun devamında kendisinin suçsuz olduğunu anlatmakta ve Leo'nun himayesine sığınma talep etmektedir.⁶²

Bu dönemde Constantinopolis piskoposu Flavianus da Leo'ya mektup göndermiş ve Eutyches'le ilgili durumu açıklamıştır. Flavianus'un mektubuna göre Eutyches, şeytan tarafından aldatılmış ve doğru yoldan çıkmıştır. Eutyches gerçekten Nesturiliğe karşı mücadele etmektedir ancak kendisi de başka bir sapkınlık üreterek İsa'nın doğumdan önce iki ayrı tabiata sahip olduğu ancak doğumdan sonra iki tabiata değil tek bir tabiata (natura) ve tek bir kişiliğe (persona) sahip olduğunu söylemekte aynı zamanda İsa'nın bedeninin sıradan insanların bedeni gibi olmadığını, farklı bir yapıya sahip olduğunu iddia etmektedir. Mektubun sonunda Eutyches'i bütün görevlerinden azlettiğini belirtmekte, Leo'ya saygılarını sunmakta ve konu ile ilgili yazıları kendisine gönderdiğini ifade etmektedir.⁶³ İki tarafın da yalnızca karşı tarafı suçladığı mektupları alan Leo 18 Şubat 449 tarihinde hem Flavianus'a hem de Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius'a (ö. 450), Eutyches meselesi ile ilgili bütün bilgilerin kendisine iletilmediği hususunda şikayette bulunmakta, en kısa sürede konu ile ilgili bütün belgelerin kendisine ulaştırılmasını talep etmektedir. Bunun üzerine Flavianus ikinci bir mektup yazarak Eutyches'in içinde bulunduğu sapkınlığı daha detaylı bir şekilde anlatmakta, Papa'ya yazdığı mektupta Eutyches'in yalan söylediğini belirterek kendisini savunması için sinoda çağrılmasına rağmen hiçbir zaman gelmediğini ifade etmektedir.⁶⁴

Yaşanan bu olaylar neticesinde Papa I. Leo, Kadıköy Konsili'ni de etkileyen meşhur metni kaleme almıştır. "*Tomus ad Flavianum*" olarak bilinen ve Kadıköy Konsili'nde İsa'nın tabiatı ile ilgili kabul edilen görüşte büyük etkisi olan 449 tarihli bu mektup, aslında Leo'nun 449 yılından önce vermiş olduğu vaazların Akitanyalı Prosper tarafından derlenmesi sonucunda oluşturulmuştur.⁶⁵ Leo bu mektubu Constantinopolis Kilisesi piskoposu Flavianus'un Eutyches'le olan mücadelesinde yardımcı olmak ve o yıl Efes'te toplanan konsilde (II. Efes Konsili) okunması adına yazdırmıştır. Leo, Flavianus için yazdırdığı mektubun ardından Doğu Roma İmparatoru'na gönderdiği mektupta kendisine gelen tutanaklar doğrultusunda Eutyches'in cahilce ve akılsızca bir tutum içerisinde olduğundan bahsetmekte ve bu meselenin çözümü için Efes'te toplanacak olan konsile kendisini temsilen bir piskopos, bir papaz, bir de diyakoz gönderdiğini belirtmektedir. Heretik olan kişilere nasıl davranılmasını gerektiğine değinmekte ve son olarak "*Tomus*"a atıf yaparak konu ile ilgili görüşlerini detaylı bir şekilde orada anlattığını ifade etmektedir.⁶⁶ Konu ile ilgili bir

⁶² Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 715-717.

⁶³ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 730-732.

⁶⁴ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 749-751.

⁶⁵ Philip L. Barclift, "The Shifting Tones of Pope Leo the Great's Christological Vocabulary", *Church History* 66/2 (1997), 221-222.

⁶⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 781-783.

diğer mektup Constantinopolis'teki din adamlarına yazılmıştır. Bu mektupta Leo, Eutyches'in düşüncelerinin doğru inanca aykırı olduğunu Eutyches'in aforoz edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak kendisi hatasından geri döner ve kesin bir tövbe ederse merhamet gösterilmelidir.⁶⁷

Leo'nun bu konuda göndermiş olduğu önemli mektuplardan bir diğeri doğrudan Efes Konsili'ne yazmış olduğu mektuptur. Mektubun birinci bölümünde Petrus'un otoritesine saygı gösteren ve bu konsile Roma piskoposunu davet eden İmparator'u övmektedir. Bu vesile ile Kilise'nin idaresinin Petrus'a emanet edildiğini ve Kilise'nin imanının Petrus'un imanı üzerine kurulduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Petrus, İsa'nın iki tabiata sahip olduğunu görmüş, bunu dile getirmiş ve İsa tarafından kutsanmıştır. Bu kutsanma çok açık bir şekilde İsa'nın iki tabiata sahip olduğunun delilidir. Mektubun ikinci kısmında diğerlerinde olduğu gibi kendisini temsilen elçiler gönderdiğini ifade etmekte ve konu ile ilgili detaylı görüşlerinin Flavianus'a gönderdiği mektupta yer aldığını söylemektedir.⁶⁸ Cos piskoposu Iulianus'a (ö. ?) gönderdiği mektupta Eutyches'in sapıklığının arka planında Maniheist, Apollinariusçu ve Valentinusçu heretik akımların olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu akımların üçü de İsa'nın gerçekten sıradan bir insanın bedenine sahip olmadığını iddia etmektedir.⁶⁹ Leo bu mektupta iki tabiatın bir arada ve birbirine karışmadan bulunduğunu ne Logos'un bedene ne de bedenin Logos'a dönüşmediğini, bölünmediklerini ve birbirlerine karışmadıklarını (*nec Verbum igitur in carnem, nec in Verbum caro mutata est; sed utrumque in uno manet, et unus in utroque est, non diversitate divisus, non permixtione confusus.*) açıkça ifade etmektedir.⁷⁰

Papa'nın gösterdiği bütün bu çaba ve yazdığı mektuplara rağmen 449 yılında toplanan II. Efes Konsili'nde Flavianus'un kendisini savunmasına müsaade edilmemiş ve Leo'nun elçilerinin mektubu sunma çabası çeşitli bahanelerle geçiştirilerek Leo'nun mektupları örtbas edilmiş ve "Tomus" okunmamıştır.⁷¹ Bundan dolayı Leo, gerekli şartların yerine gelmediğini ve çok ciddi haksızlıklar yapıldığını belirterek alınan kararları reddetmiş ve bu konsilden bahsederken "latrocinium" ifadesini kullanmıştır.⁷² Kelimenin sözlükte yer alan karşılığı "yol kesme, soygun, korsanlık"tır. İlgili kelimelere baktığımızda da genel olarak "haydutluk ya da korsanlık yapmak" ifadelerine rastlanmaktadır. Dolayısıyla Leo'nun ve destekçilerinin gözünde bu toplantının bir "Haydut Konsili" olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu konudaki tepkisini 13 Ekim 449 tarihinde İmparator'a bir şikâyet mektubu yazarak göstermiş ve yaşananların telafi edilebilmesi için İtalya'da yüksek katılımlı bir genel konsilin yapılmasını teklif etmiştir.⁷³

Flavianus'un sürgün edilmesi ile birlikte boş kalan Constantinopolis piskoposluk makamı için yeni bir aday belirlenmiş ancak henüz atanması gerçekleşmemiştir. Leo'nun bu konuda 17 Temmuz 450 tarihinde İmparator Theodosius'a

⁶⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 795.

⁶⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 797-799.

⁶⁹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 805.

⁷⁰ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 807.

⁷¹ W. H. C. Frend, *The Rise of Christianity* (Philadelphia: Fortress Press, 1984), 768.

⁷² Murphy, "Leo I, Pope, St.", 8/476.

⁷³ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 825-826.

yazdığı mektup önemlidir. Öncelikle aday olarak belirlenen piskoposun atama onayının neden geciktirildiği açıklanmaktadır. Leo, atanacak kişinin Katolik inancın ilke ve öğretilerini benimsediğini itiraf eden açık bir metin yazmasını ve bunu hem dek-lare etmesini hem de kendisine göndermesini talep etmektedir. Özellikle İsa'nın ta-biati ve enkarnasyon meselesine vurgu yapan Leo, bu meseleler hakkında gerekli açıklamalar yapılırsa atamayı onaylayacağını ifade etmektedir. Mektubun devamında Theodosius'tan daha önceki talebini yineleyen Leo, Kilise içerisinde yeniden bir kaos ortamının oluşmasını engellemek adına İtalya'da evrensel bir konsil (*conci-lium universale intra Italiam*) toplanması için izin istemektedir. Böylece bir daha hiç kimse İznik Konsili'ni kullanarak Katolik inancına aykırı söylemler dile getiremeye-cektir. Leo, mektubun son cümlesinde bütün dünyada tek Tanrı, tek inanç ve insan-lığın kurtuluşu için tek bir gizem kabul edilirse, bu tek iman deklarasyonunun hem Kilise hem de Theodosius'un imparatorluk yönetimi açısından daha uygun ve avan-tajlı olacağını (*quoniam et universae Ecclesiae et vestro hoc imperio profuturum est, si unus Deus, una fides et unum sacramentum salutis humanae, una totius mundi confessione teneatur.*) ifade etmektedir.⁷⁴

Bu mektup üç açıdan önemlidir. Birincisi Constantinopolis Kilisesi'ne pisko-pos atanması için Roma Kilisesi'nin onayı alınmak zorundadır. Bu durum o dönem-lerde güç kaybetmiş olmasına rağmen Roma Kilisesi'nin üstünlüğünün devam etti-ğini göstermektedir. Ancak bu üstünlük önce Kadıköy Konsili ile sarsılacak ardından 476'da Batı Roma'nın yıkılması neticesinde ortadan kalkacaktır. İkinci önemli nokta I. İznik Konsili ile ilgili söylemlerdir. Leo'ya göre bu konsilde alınan kararlar artık Hıristiyan dünyası için yeterli değildir. Bu eksiklik nedeniyle problemler ortaya çık-maktadır. Dolayısıyla yeni ve daha kapsamlı bir konsilin toplanması gerekmektedir. Leo'nun yeni yapılacak konsil için İtalya'yı mekân göstermesi de önemlidir. Konsil İtalya'da gerçekleştiği takdirde hem ev sahibi olmanın hem Roma Kilisesi'nin hali-hazırdaki üstünlüğünün hem de uzak olması nedeniyle Doğu'dan gelecek din adam-larının sayısının daha az olmasının avantajını kullanarak alınacak kararların Roma Kilisesi'nin lehine olmasını hedeflediğini söylemek mümkündür. Üçüncü önemli nokta ise mektubun son cümlesinde yer alan ifadelerdir. Burada Papa I. Leo'nun çok açık bir şekilde Roma İmparatorluğu'nun emperyal hedefleri ile Kilise'nin hedefle-rini birleştirdiği görülmektedir. Leo'ya göre tüm dünyaya tek bir inanç hâkim oldu-ğunda yönetim çok daha kolaylaşacaktır. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı resmi din ilan etmesinin üzerinden daha 100 sene bile geçmeden Kilise'nin emper-yal devlet politikasını benimsemesi oldukça ilginçtir. Çünkü hem İnciller'deki anla-tılar hem de yaklaşık 300 sene boyunca Hıristiyanlığın Roma'ya karşı vermiş olduğu hayatta kalma mücadelesi düşünüldüğünde bu kadar kısa sürede Kilise ve İmpara-torluk hedeflerinin birleşmesi şaşırtıcıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, Leo Hıristi-yanlığın erken dönemini kendi yaşadığı zaman dilimi üzerinden değerlendirmektedir. Yukarıdaki vaazında ifade edildiği gibi daha en başında Petrus'un Roma'ya gön-derilmesi Tanrı'nın ilahi planının bir parçasıdır. Dolayısıyla Tanrı en başından beri Hıristiyanlığın tüm dünyaya yayılması için Kilise ve Roma İmparatorluğu'nun bir araya gelmesini arzulamaktadır. Bu nedenle Leo ya da o dönemdeki bir başka papa

⁷⁴ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 890-892.

için İmparatorluğun hedeflerini benimsemek ve mutlak birlik fikrini savunmak oldukça normal hatta olması gerektir. Çünkü onlara göre Tanrı'nın isteği bu yöndedir. Son olarak Leo mektubun son cümlesi üzerinden Theodosius'a şahsi bir mesaj da göndermektedir. Eğer yeni bir konsil düzenlenmez ve gerekli değişiklikler yapılmazsa problemler ortaya çıkmaya devam edecek ve yeniden bir kaos ortamına girecektir. Bu kaos yalnızca Kilise'yi değil İmparatorluğu ve dolayısıyla bizzat Theodosius'un kendisini etkileyecektir.

4. Kadıköy Konsili (451) ve Sonrası

Theodosius'un ölümü üzerine tahta Marcianus (ö. 457) geçmiştir. Marcianus ve eşi Pulcheria (ö. 453), Leo'ya gönderdikleri mektuplarda Constantinopolis'te yapılması planlanan konsil için destek istemektedirler.⁷⁵ İmparatorluk'tan gelen bu talep üzerine Leo hazırlıklara başlamış ve kendisini temsil edecek kişilere "Tomus"un bir kopyasını göndermiş, bu metnin Katolik Kilisesi'nin tamamı tarafından kabul edildiğini ifade etmiş ve Eutyches'in sapkınlığını detaylı şekilde açıklamıştır.⁷⁶ Aynı zamanda İmparator'a ve Constantinopolis piskoposu Anatolius'a (ö. 458) mektuplar göndererek temsilcilerini tanıtmış ve II. Efes Konsili'nde yaşananların tekrarlanmasını önlemeye çalışmıştır.⁷⁷ Bu mektuplar dışında Leo, Kadıköy Konsili'ne de bir mektup göndermiştir. 26 Haziran 451 tarihli bu mektubun başında İznik'te toplanan ifadesi (apud Niceam constitutae)⁷⁸ yer almaktadır. Leo, mektuba başlarken Petrus'un otoritesine saygı gösterilerek kendisinin konsile davet edildiğini ancak şartların buna el vermediğini dile getirdikten sonra birkaç kişiyi kendisinin temsilcisi olarak atadığını ve bu vesile ile konsile liderlik ettiğinin varsayılmasını rica etmektedir.⁷⁹ Mektubun ikinci kısmında "Tomus"a atıfta bulunarak bu mektupta inanç konusunda yeterli bütün bilgilerin bulunduğunu vurgulayarak bu metnin hiçbir değişiklik yapılmadan ikrar edilmesini istemektedir. Böylece heretik düşüncelere karşı bütün kapıların kapanacağını savunmaktadır.⁸⁰ Üçüncü kısımda ise 431 yılında Efes'te Cyril'in ortaya koyduğu doktrinlerin aynen devam ettirilmesini ve Nestorius'la Eutyches'in kınanmaya devam ettirilmesini, bu heretik fikirlerin herhangi bir şekilde yeniden tartışmaya açılmamasını istemektedir.⁸¹ Nihayetinde "Tomus ad Flavianum" yazılmasının üzerinden geçen iki sene sonra gerçekleştirilen Kadıköy Konsili'nde okunmuş ve konsilin belirlediği iman tanımının temellerini oluşturmuştur.⁸²

Papa I. Leo "Tomus ad Flavianum"un girişinde Eutyches'in heretik olduğunu, kilise babalarına ve geleceğe boyun eğmek yerine kendi varsayımlarına inandığını ifade etmektedir.⁸³ Mektubun ilk başlığı İsa'nın tabiatı ile ilgilidir. Leo, bir

⁷⁵ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 903, 907.

⁷⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 927-929.

⁷⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 933, 935.

⁷⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 935.

⁷⁹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 937.

⁸⁰ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 937-939.

⁸¹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 939.

⁸² Barclift, "The Shifting Tones of Pope Leo the Great's Christological Vocabulary", 223.

⁸³ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 755-757.

Hıristiyan'ın inanması gerekenleri şu şekilde sıralamaktadır: İsa, her şeye kâdir olan Baba Tanrı'nın oğludur. Tanrı'dan Tanrıdır. Oğul da Baba ile sonsuzdur. Baba'dan hiçbir farkı yoktur. Onun gibi sonsuz, her şeye kâdirdir çünkü O'ndan meydana gelmiştir. Zamansal olarak Baba'dan sonra değildir, daha düşük güçte değildir, daha az yüce değildir ve kesinlikle aynı özdedir. Aynı zamanda Baba Tanrı'dan Kutsal Ruh ve Bakire Meryem aracılığıyla doğmuştur. Bu doğuş nedeniyle Baba'dan bir şey eklenmediği gibi Oğul'a da bir şey eklenmemiştir. Bu doğuş sadece şeytan tarafından aldatılmış olan insanlığın yenilenmesi, ölümü ve ölümün gücüne sahip olan şeytani alt etmesi için gerçekleşmiştir. Bundan dolayı Meryem'in bakire iken hamile kaldığı ve İsa'yı bakireliği bozulmadan doğurduğu şüphesizdir.⁸⁴ Yeşaya 7:14 ve Kutsal Kitap'tan başka alıntılar yaparak İsa'nın bedeninin gerçek bir insan bedeni olmadığı sadece öyle görüldüğü şeklindeki görüşlere karşı çıkmakta ve İsa'nın bizim gibi sıradan bir insan bedenine sahip olduğunu ifade etmektedir.⁸⁵ Leo, insan ve Tanrı tabiatlarının birleşiminin gerekçesi olarak insanlığın kurtuluşunu öne sürmektedir. Bu iki tabiatın mükemmel şekilde bir araya gelmesi sonucu insanlık kurtuluşa ermiştir. İsa, sahip olduğu insan tabiatı ile ölümlüken diğer yanı ile ölümsüzdür. Leo, İsa'yı günah izi taşımayan bir köle/hizmetçi (*servi sine sorde peccati*) olarak nitelemektedir. İnsan olmasına rağmen insanın günahını taşımamaktadır ve insan olması nedeniyle ondaki Tanrı tabiatı azalmamıştır.⁸⁶ İsa'nın insani özellikleri bedenden, ilahi özellikleri ise Baba'dan gelmektedir. O tıpkı sıradan insanlar gibi insan ve tıpkı Baba gibi Tanrıdır. Bir tabiatı diğerini herhangi bir bozulmaya uğratmamaktadır.⁸⁷ Kutsal Kitap'tan alıntılarla İsa'nın tabiatı hakkındaki fikirlerini destekleyen Leo, İsa'dan insan tabiatını ayırmanın aslında kurtuluş doktrinini yok etmek anlamına geldiğini söylemektedir. Bu noktada I. Petrus'a atıfta bulunarak heretiklerin hiç değilse Havari Petrus'un sesine kulak vermesini söylemektedir.⁸⁸ Mektubun sonunda Eutyches'in tövbe edip Katolik inanca dönmesi halinde kendisine merhamet edilmesi gerektiğini ifade etmekte ve bu mesele ile ilgilenmeleri için temsilcilerini gönderdiğini söylemektedir.⁸⁹ Leo'nun mektubunun okunmasının ardından konsile katılan piskoposların "*Petrus, Leo'nun ağzından konuştu.*" diyerek birlik içerisinde okunanları kabul ettiği ifade edilmektedir.⁹⁰ Mektubun kabul edilirliği hem Batı'da hem de Doğu'da giderek artmış hatta zaman içerisinde bu metni bizzat Petrus'un Leo'ya dikte ettirdiği inancı ortaya çıkmıştır.⁹¹

Leo'nun gönderdiği mektuplara karşılık Kadıköy Konsili de Leo'ya bir mektup göndermiştir. Mektup Leo'ya övgülerle başlamaktadır. İsa tarafından kutsanmış Petrus'un otoritesi ve bu otoritenin bugünkü sahibi olan Papa Leo yazdığı mektupla Katolik inancı korumuş ve Petrus'un sözcülüğünü yapmıştır. Konsile katılan 520 din adamının tamamının Leo'nun yazdığı metinde mutabık kaldıklarını ve bu metni

⁸⁴ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 757-759.

⁸⁵ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 759-763.

⁸⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 763-765.

⁸⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 767-769.

⁸⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 773-775.

⁸⁹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 777-781.

⁹⁰ Pope Benedict XVI, *Church Fathers and Teachers From Saint Leo the Great to Peter Lombard*, 14; McBrien, *Lives of the Popes*, 138.

⁹¹ John Moorhead, *The Popes and the Church of Rome in Late Antiquity* (New York: Routledge, 2015), 81.

büyük bir mutlulukla kabul ettiklerini ifade etmektedirler. Bundan dolayı Leo'ya büyük bir saygı ve şükran duymaktadırlar.⁹² Mektubun ikinci kısmında eski İskenderiye piskoposu Dioscorus'un II. Efes Konsili'nde Flavianus'a yaptığı haksızlıklardan ve Eutyches konusunda yaptığı yanlışlardan bahsedilmektedir. Üçüncü kısımda Eutyches'in konsile gelip kendisini savunması için 3 defa çağrıda bulunulduğundan ancak kendisinin bu çağrıya cevap vermek yerine konsilden kaçarak suçluluğunu kabul ettiği ifade edilmektedir. Yine de Eutyches'e karşı olabildiğince merhametli bir karar alınmaya çalışıldığı vurgulanmaktadır.⁹³ Mektubun 4. bölümü diğerlerinden çok daha önemlidir. Bu bölümde Kadıköy Konsili, Büyük Theodosius (ö. 395) zamanında Constantinopolis'te 150 din adamının toplandığı ve Constantinopolis Kilisesi'nin Roma'nın ardından ikinci sıraya alındığı bir sinoddan bahsetmekte ve bu sinodun kararını onayladığını ifade etmektedir. Kararın gerekçesi net bir şekilde açıklanmamakla birlikte hemen öncesinde Asya, Pontus ve Trakya eyaletlerine metropolit atama geleneğinin bulunmasından bahsedilmektedir. Sanki bu vesile ile Constantinopolis Kilisesi'nin büyük ve köklü bir kilise olduğu imajı yaratılmaya çalışılmaktadır. Metnin devamında apostolik prestij ve otoritenin Leo'ya yani Roma Kilisesi'ne ait olduğunu ifade etmelerinin ardından (*scientes quae radium apostolicae vestrae sedis nimis potentem in Constantinopolitanaem Ecclesiam more solito protegentes saepius extendistis.*) bu prestiji Constantinopolis'le paylaşması hususunda Leo'dan ricada bulunmaktadırlar. Leo'nun temsilcilerinin bu karara kesin bir şekilde karşı çıktıkları ancak Konsil'in bu kararı kabul ettiği ve onaylaması için Leo'nun ricasına başvurdukları ifade edilmektedir. Mektubun sonunda da ilan edilen tüm kararları İlahi iradenin ışığında aldıklarını hiçbir şekilde kayırmacılık, iyilik beklentisi ya da nefret dolayısı ile hareket etmediklerini ve alınan bütün kararları da Leo'ya açıkladıklarını ifade etmektedirler.⁹⁴

Gelinen bu noktada Papa I. Leo, İsa'nın tabiatı hususunda Kilise'nin imanının Petrus'un imanı üzerine inşa edilmesini garantilemiş ancak bu sefer de Petrus'un otoritesi konusunda ciddi bir problemle karşılaşmıştır. "Yeni Roma" olarak şehrin kuruluşundan itibaren güç kazanmaya devam eden Constantinopolis Kilisesi artık Roma Kilisesi'nin otoritesini paylaşmak ve diğer apostolik kiliselerin üzerinde konumlanmak istemektedir. Bu noktadan itibaren Leo, Petrus'un ve Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü heretikler yerine Constantinopolis Kilisesi ve Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı savunacaktır. 22 Mayıs 452'de Anatolius'a gönderdiği mektubun birinci kısmında Kadıköy Konsili'nde inanç konusunda alınan doğru kararlardan dolayı kendisini takdir etmektedir. Zaten bu kuralları belirleyen kişi de Leo'nun kendisidir. Mektubun ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise Constantinopolis kilisesinin diğer kiliselerin üzerine çıkarılarak ikinci sıraya yerleşmesi ve Doğu'daki kiliseler üzerinde otorite sahibi yapılmaya çalışılmasını kınamakta ve kesin bir şekilde reddetmektedir. Bu değişikliğin İznik Konsili kararlarına aykırı olduğunu, hiç kimsenin İznik'te alınan kararları değiştiremeyeceğini, İznik'e katılan 318 piskoposun aldığı kararlarla kendilerinininkini kıyaslamanın büyük bir hata olduğunu,

⁹² Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 959.

⁹³ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 960-961.

⁹⁴ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 961-962.

Kadıköy Konsili'nin toplanma amacının belli olduğunu ve bu amaç dışında herhangi bir şey için kullanılmasının yanlışlığını ifade etmektedir.⁹⁵ Beşinci bölüm ise mektubun en önemli kısmıdır. Burada aktarıldığına göre Constantinopolis Kilisesi, 60 yıl önce bazı piskoposların Constantinopolis Kilisesi'ne bu önceliği verdiği ve ikinci sıraya yükselttiğini iddia etmektedir. Leo bu iddiaların kesinlikle asılsız olduğunu 60 yıl önce hiçbir piskoposun böyle bir metni ne yazdığını ne de Roma Kilisesi'ne gönderdiğini dile getirmektedir. Bu iddialar tamamen kendi arzularına dayanak oluşturma amacıyla üretilmiştir. Ayrıca Leo, Petrus'un otoritesine vurgu yaparak onun öğrencisi Markos'un kurduğu İskenderiye'nin ve Petrus'un ilk vaaz verdiği kilise olan Antakya'nın konumlarının olduğu gibi kalmasını savunmaktadır. Çünkü bu kiliseler Petrus ile bağlantılıdır.⁹⁶

Leo'nun bu tavrı ve konsilde alınan kararları onaylamaması neticesinde Marcianus devreye girmiş ve Leo'ya yazdığı mektupta konsil kararlarının onaylanması hususunda yaşanan gecikmeden ötürü şaşkınlık içerisinde olduğunu belirterek alınan kararların bir an önce onaylanmasını talep etmiştir.⁹⁷ Bu talep üzerine Leo önce konsildeki temsilcilerinden biri olan piskopos Iulianus'a (ö. ?) konsilde alınan kararları tek bir ciltte toplamasını ve anlaşılır bir şekilde Latince'ye tercüme etmesini istemiştir. Böylece alınan kararlarda yaşanacak herhangi bir karışıklığın önüne geçmeyi hedeflemektedir.⁹⁸ Daha sonra Kadıköy Konsili'ne katılan piskoposlara gönderdiği mektupta İznik Konsili'ne aykırı alınan kararlar dışında genel olarak onay verdiğini ifade etmektedir.⁹⁹ Bununla birlikte Papa I. Leo'nun onayı olmamasına rağmen Anatolius çevre bölgelerdeki piskoposları etkisi altına almaya çalışmaktadır.¹⁰⁰ Leo bu dönemde İskenderiye ve Antakya piskoposlarına da mektuplar yazarak Kadıköy Konsili'nde inançla ilgili konularda alınan kararları desteklediğini, Constantinopolis Kilisesi'nin konumunun değişmesinin ise söz konusu olmadığını ifade etmektedir. Leo ayrıca her iki kilisenin de Petrus aracılığıyla Roma Kilisesi'ne bağlı olduğunu hatırlatmakta ve bu problem karşısında kendisini desteklemelerini istemektedir.¹⁰¹

Sonuç

Papa I. Leo ya da bilinen ismiyle Leo Magnus'un (Büyük/Yüce Leo) papalık süreci boyunca gerçekleştirdiği faaliyetlere baktığımızda iki temel mesele karşımıza çıkmaktadır. Bunlar heretiklerle mücadele etmek ve Petrus üzerinden papalığın otoritesini sağlamaktır. Kadıköy Konsili'nin temel metni olarak kabul edilen "*Tomus ad Flavianum*"u da birinci madde bağlamında değerlendirmek gereklidir. Leo'nun bu mektubunu meydana getiren asıl gerekçe Flavianus ile Eutyches arasında gerçekleşen tartışma değildir. Görüldüğü kadarıyla Leo'nun söylemleri 440 yılından itibaren vermeye başladığı vaazlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu da

⁹⁵ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 1001-1005.

⁹⁶ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 1005-1007.

⁹⁷ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 1017-1019.

⁹⁸ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 1027-1028.

⁹⁹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 1029-1031.

¹⁰⁰ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 1039.

¹⁰¹ Leo Magno, "Sermones et Epistolae", 1043-1045, 1077-1078.

göstermektedir ki Leo'nun İsa'nın tabiatı hakkındaki düşünceleri çok yüksek ihtimale papa olmadan önceki dönemde Batı'da ortaya çıkan Kilise geleneği içerisinde aldığı eğitim ya da katıldığı çeşitli tartışmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunun neticesi olarak da papa olmasının hemen ardından verdiği vaazlarda İsa'nın çift tabiatlı olduğunu vurgulamaya başlamıştır. Dolayısıyla İsa'nın çift tabiatlı olduğuna dair söylemlerin Leo'nun orijinal fikirlerinden ziyade Batı'da zaman içerisinde oluşmuş Kilise geleneğinin bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Leo da kendi yaşadığı dönemin şartlarına uygun bir şekilde geleneğin fikirlerini aktarmaktadır. "Tomus"ta İsa'nın tabiatı ile ilgili ifadeler başta Arius ve Nestorius olmak üzere Leo'nun papalığından önceki dönemde ortaya çıkmış heretik akımların söylemlerine birer cevaptır. Bu da Leo'nun düşüncelerinin bir geleneğin ürünü olduğunun en önemli göstergesidir.

Papa I. Leo'yu Katolik Kilisesi içerisinde bir dönüm noktası haline getiren en önemli husus Leo'nun Petrus'la ilgili söylemleri olmuştur. Leo, Petrus'un otoritesi ile Roma piskoposunun otoritesini bütünleştirmekte ve bu vesileyle Roma Kilisesi'nin hem dinî hem dünyevi bütün otoritelerden üstün olduğu mesajını vermektedir. Leo'nun bu kadar cüretkâr bir söylemi dile getirebilmesinin nedeni ise Batı Roma İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu zayıf durum ve meydana gelen otorite boşluğudur. Papa I. Leo da insanların kurtuluş arayışında bir alternatif olarak Roma Kilisesi'ni ve papalığı göstermiştir. Bu alternatifin dayanağı olarak da İsa'nın bütün yetkiyi kendisine verdiği iddia edilen Petrus'u seçmiştir. Yukarıda aktarılan vaazlardan birinde Leo her ne kadar Petrus ile Pavlus arasında bir ayrım yapılmaması gerektiğini ifade etse de iki havari arasındaki kıyaslamayı kendisi yapmakta ve Petrus'un korkusuzca dünyanın en kötü yeri Roma'ya geldiğini, Pavlus'un ise o sırada diğer kiliselerle meşgul olduğunu söylemektedir. Burada üstü kapalı da olsa Petrus'un üstünlüğü mesajı verilmektedir. Leo'nun bu kıyaslamayı yapmaktaki amacı Pavlus'u kötülemek değil eldeki bütün imkanlarla Petrus'u yüceltmektir. Bu sayede Leo, Roma Kilisesi'ni ve Papalığı, Hıristiyan dünyasının tamamı için merkez haline getirmeye çalışmaktadır.

Leo'nun Petrus'un otoritesi ve Roma Kilisesi'nin üstünlüğüne dair yaptığı vurgu 476'da Batı Roma'nın yıkılışı ile birlikte fiilen geçerliliğini kaybetse de Roma piskoposları, kendilerini Petrus'un vârisi ve dolayısıyla Tanrı'nın yeryüzündeki eli olarak görmeye devam etmiştir. Nitekim bu anlayış neticesinde Papa I. Leo'nun kendisini Roma'nın koruyucusu olarak ilan etmesinin ardından yaklaşık 300 yıl sonra bir başka Leo (III.) seküler otorite ve kilise otoritesini başarılı bir şekilde birleştirmiş ve Avrupa'da yeni bir imparatorluğun meydana gelmesine katkı sağlamıştır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Ayıkıt, Dursun Ali. "Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

- Dergisi (Darulfunun İlahiyat)* 22 (2010), 175-196.
- Barclift, Philip L. "Predestination and Divine Foreknowledge in the Sermons of Pope Leo the Great". *Church History* 62/1 (1993), 5-21.
- Barclift, Philip L. "The Shifting Tones of Pope Leo the Great's Christological Vocabulary". *Church History* 66/2 (1997), 221-239.
- Canivet, P. "Theodoret of Cyr". *New Catholic Encyclopedia*. 13/878-879. Detroit: Thomson and Gale, 2007.
- Chadwick, Henry. *The Early Church*. London: Penguin Books, 1993.
- Çoban, Bekir Zakir. *Geçmişten Günümüze Papalık*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Frend, W. H. C. *The Rise of Christianity*. Philadelphia: Fortress Press, 1984.
- Gonzales, Justo L. *The Story of Christianity*. 2 Cilt. New York: HarperSanFrancisco, 1984.
- Hanson, R. P. C. "The Reaction of the Church to the Collapse of the Western Roman Empire in the Fifth Century". *Vigiliae Christianae* 26/4 (1972), 272-287.
- James, N. W. "Leo the Great and Prosper of Aquitaine: A Fifth Century Pope and His Adviser". *The Journal of Theological Studies* 44/2 (1993), 554-584.
- James, Norman W. "Leo the Great and the Social Background of the Italian Episcopate". *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 68/1 (2014), 3-9.
- Kutsal Kitap: *Tevrat, Zebur, İncil*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2016.
- Leo Magno. "Sermones et Epistolae". *Patrologiae Cursus Completus*. ed. J. P. Migne. Paris: Près La Barriere D'enfer, 1846.
- Loomis, Louise Ropes (ed.). *Book of the Popes*. New York: Columbia University Press, 1916.
- McBrien, Richard P. *Lives of the Popes*. London: Harper Collins, 2000.
- Moorhead, John. *The Popes and the Church of Rome in Late Antiquity*. New York: Routledge, 2015.
- Murphy, F. X. "Leo I, Pope, St." *New Catholic Encyclopedia* (Second Edition). C. 8. Washington D.C.: Thomson and Gale, 2003.
- Norwich, John Julius. *Absolute Monarchs: A History of the Papacy*. New York: Random House Group Ltd., 2011.
- Norwich, John Julius. *The Popes*. London: Chatto & Windus, 2011.
- Pope Benedict XVI. *Church Fathers and Teachers From Saint Leo the Great to Peter Lombard*. San Francisco: Ignatius Press, 2010.
- Salzman, Michele Renee. "Leo's Liturgical Topography: Contestations for Space in Fifth-Century Rome". *The Journal of Roman Studies* 103 (2013), 208-232.
- Uhalde, Kevin. "Pope Leo I on Power and Failure". *The Catholic Historical Review* 95/4 (2009), 671-688.
- Vitiello, Massimiliano. "The 'Fear' of the Barbarians and the Fifth-Century Western Chroniclers". *Memoirs of the American Academy in Rome* 66 (2021), 115-150.